

**Van moeten naar ontmoeten,
van bekeken naar gezien worden**

Van verzuim naar verbinding

een systeemgerichte benadering
en de veranderende positie van
de leerplichtambtenaar

VAN MOETEN NAAR ONTMOETEN

Een systeemgerichte benadering van schoolverzuim en de veranderende rol van leerplicht

Ramona Meza – Systeemspecialist | Trainer | Opleider RINO groep & NKS

In dit artikel wordt schoolverzuim benaderd als een systemisch signaal in plaats van een individueel probleem. Het beschrijft een paradigmashift waarin niet langer het gedrag van jongeren centraal staat, maar de onderliggende contexten en interacties binnen het gezin, de school en de samenleving. In dit artikel pleit ik voor een verschuiving van controle naar contact, en van plicht naar leerrecht. Leerplichtambtenaren worden in deze visie gezien als verbinders en getuigen die door middel van systeemverheldering zicht krijgen op de dynamieken die verzuim in stand houden. De jongere wordt niet meer bekeken, maar gezien — als onderdeel van een betekenisvol verhaal. De systemische benadering rust op vier pijlers: contextverheldering, systemisch positioneren, herkadring van het probleem en constructieve herverbinding. Deze elementen geven richting aan interventies die niet gericht zijn op het afdwingen van aanwezigheid, maar op het herstellen van veiligheid en verbondenheid.

Inleiding – Van bekeken naar gezien worden

Schoolverzuim wordt nog te vaak benaderd als een gedragsprobleem van jongeren of als onwil of afwezigheid van pedagogische betrokkenheid of bekwaamheid van ouders. Maar wie werkelijk kijkt, ziet geen afwezigheid, maar een noodsignaal. Een uiting van onveiligheid, overvraging, loyaliteitsconflicten of systemische uitsluiting. Vaker nog een mix daarvan.

De afgelopen jaren is een paradigmashift zichtbaar. Een verschuiving van controle naar contact, van plicht naar recht, van symptoombestrijding naar systeemverheldering. In deze beweging staat niet langer de jongere als probleemdager centraal, maar het netwerk rondom hem of haar als drager van betekenis.

Deze ontwikkeling vraagt om een andere houding van professionals. Niet harder duwen, maar zachter luisteren. Niet kijken naar de overtreding, maar naar de context waarin deze ontstaat. Niet alleen handhaven, maar ook bewegen tot heling.

Mijn systemische benaderingsvisie is in die context ontstaan: als uitnodiging om verzuim niet te bestrijden, maar te begrijpen. Om van bekeken worden naar gezien worden te bewegen. En om leerplicht opnieuw te verbinden met haar diepere opdracht: het mogelijk maken van ontwikkeling.

De veranderende praktijk – Leerplicht als spiegel van het systeem

Het Ingrado-rapport De veranderde rol van de leerplichtambtenaar (2025) toont een indrukwekkende beweging: het aantal processen-verbaal is in tien jaar tijd gehalveerd. Die cijfers weerspiegelen geen afname van plichtsverzuim, maar een toename van menselijkheid, samenwerking en systeembegrip.

Leerplichtambtenaren worden in toenemende mate gezien als verbinder, adviseur, spiegel en beschermers van leerrecht — een rol die vraagt om durf én diepgang.

Deze beweging wordt versterkt door de Methodische Aanpak Schoolverzuim (MAS - 2017), waarin toeleiding naar passend onderwijs, vroegtijdige inzet van hulp, ketensamenwerking en maatwerk

centraal staan. Maar de werkelijke verschuiving zit in het denken: van verzuim als overtreding naar verzuim als verhaal.

Zoals René Halberstadt in *Opening the Black Box of Absenteeism* stelt: verzuim kan alleen worden begrepen door het te contextualiseren — als uiting van relationele, institutionele en maatschappelijke dynamieken. Het is geen op zichzelf staand probleem, maar een signaal van een systeem in disbalans.

Deze paradigmashift vraagt om professionals die niet alleen registreren wat ontbreekt, maar die werkelijk contact maken met wat gezocht wordt.

De systemische benadering – Verzuim als stem van het systeem

De systemische benadering beslaat vier pijlers, die samen richting geven aan systemisch geïnspireerde interventies bij schoolverzuim:

1. Contextverheldering

Niet het gedrag van de jongere staat centraal, maar het krachtenveld eromheen. Wat speelt er binnen het gezin? Op school? In de zorg? Welke loyaliteiten, trauma's of onzichtbare boodschappen liggen onder het verzuim?

Casus: Een meisje van 13 wordt als ongemotiveerd gezien. Uit het gesprek blijkt dat ze al maanden voor haar zieke moeder zorgt. Pas als die verborgen dynamiek zichtbaar wordt, kan het verzuim begrepen worden.

2. Systemisch positioneren

De leerplichtambtenaar kiest geen dominante of volgzame positie, maar een werkzame. Als spiegel, als verbinder, als getuige van wat er nog niet benoemd is.

Dat betekent een actieve, ondersteunende rol, zonder zich boven de jongere of het gezin te plaatsen, maar ook zonder alles voor hen op te lossen. Het gaat erom een positie in te nemen die ruimte biedt voor inzicht en verandering. Als professional ben je een spiegel die reflecteert wat vaak onbenoembaar is, een verbinder die het gesprek in gang zet, en een getuige van wat er zich tussen de betrokkenen afspeelt.

Systemische vraag: “Wat zou je willen dat je mentor écht van je begrijpt?” “Wie speelt er een rol in dit verhaal, en hoe voel jij je daarbij?”

3. Herkaderen van het probleem

Verzuim wordt niet geduid als overtreding, maar als signaal van niet-passendheid. Deze verschuiving opent ruimte voor alternatieven: dialoog in plaats van dwang, creativiteit in plaats van sanctie. De schoolomgeving, de verwachtingen, of de situatie thuis sluiten niet aan bij wat de jongere op dat moment aankan of nodig heeft.

Door het verzuim op deze manier te benaderen, verschuift de focus van schuld en controle naar begrip en samenwerking. Het opent de deur naar andere oplossingen: geen standaardmaatregelen, maar een gesprek over wat wél werkt.

Dat kan betekenen dat er ruimte komt voor maatwerk, tijdelijk ander onderwijs, of ondersteuning die beter aansluit. Niet om het probleem te ‘fixen’, maar om samen opnieuw te zoeken naar wat ontwikkeling mogelijk maakt.

Kern van deze benadering: van dwang naar dialoog, van sanctie naar betekenisvolle afstemming.

4. Constructieve herverbinding

Herstel van aanwezigheid is pas mogelijk als jongeren zich weer veilig en verbonden voelen — met zichzelf, hun context en hun toekomst. Soms via andere routes: tussenvoorzieningen, maatwerk, een nieuwe school, of tijdelijke time-out.

Constructieve herverbinding betekent dat het gezin erkenning krijgt voor de vaak onzichtbare zorgen en draaglast. Dat onderwijsprofessionals opnieuw het contact durven aangaan. En dat de samenleving bereid is jongeren — ook als ze buiten het standaardspoor vallen — opnieuw te verwelkomen.

Wanneer die beweging van wederkerigheid op gang komt, wordt aanwezigheid niet alleen weer mogelijk, maar ook betekenisvol. De jongere hoeft het niet alleen te dragen, en het systeem draagt mee. Juist dát is de basis voor herstel, groei en participatie in maatschappelijke brede context.

Herverbinding is geen individuele oplossing, maar een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Een samenleving die jongeren helpt zich opnieuw te verbinden, bouwt tegelijk aan een inclusieve en gezonde toekomst voor iedereen.

Verankering in MAS en leerrecht

Deze systemische benadering sluit nauw aan bij de vier uitgangspunten van de MAS:

- Toeleiding naar passend onderwijs — Niet 'terugduwen' maar opnieuw verbinden.
- Vroegtijdige inzet van hulp — Niet wachten op escalatie, maar systemisch signaleren.
- Ketensamenwerking — Geen enkel kind verzuimt in isolatie.
- Maatwerk — Elk systeem vraagt om een andere sleutel.

Het draagt ook bij aan de visie van Ingrado om leerplichtambtenaren te positioneren als hoeders van het leerrecht, in plaats van poortwachters van afwezigheid. Preventie is geen bijzaak, maar kernzaak — omdat de schade van uitval niet alleen leerachterstand is, maar verlies van verbinding, betekenis en vertrouwen.

Implicaties voor beleid en praktijk

Een systeemgerichte benadering vraagt verandering op drie niveaus:

• Professioneel handelen

Opleiding in systemisch denken en meervoudige partijdigheid, met aandacht voor houding, reflectie en positionering.

• Organisatiecultuur

Ruimte voor maatwerk, intervisie en samen leren in de context van complexe casussen.

• Wettelijk kader

Wettelijke verankering van preventief en relationeel werken is essentieel. Zo wordt voorkomen dat leren moet, maar leren weer mogelijk wordt.

Conclusie — Van handhaven naar helen

Schoolverzuim is geen dossier. Het is een (breed historisch en maatschappelijk) verhaal.

Een stem. Een oproep tot herverbinding.

Wie leert luisteren naar die stem, ziet dat de oplossing zelden ligt in de herhaling van protocollen, maar in het aangaan van betekenisvolle relaties. In het durven kijken achter gedrag. In het aanwezig durven zijn op plekken waar systemen vastlopen.

De leerplichtambtenaar van de toekomst is dan niet degene die een plicht handhaaft, maar degene die ontwikkeling mogelijk maakt.

Van bekeken naar gezien worden.

Van moeten naar ontmoeten.

Van verzuim naar (maatschappelijke) verbinding.

Van visie naar structurele bedding - Oproep tot wettelijke verankering

Wanneer we erkennen dat schoolverzuim niet enkel een probleem is van het kind of het gezin, maar een signaal van een bredere systeemverstoring, dan volgt daaruit een verantwoordelijkheid die verder reikt dan het individuele domein.

Een systeemgerichte benadering van schoolverzuim raakt niet alleen de jongere, de ouders of de school — zij raakt ook de manier waarop wij als samenleving verantwoordelijkheid nemen voor verbondenheid, ontwikkeling en herstel.

Als aanwezigheid een gezamenlijke opdracht is, dan moet ook het ondersteunen van die aanwezigheid stevig ingebed zijn in onze wet- en regelgeving.

Zolang de Leerplichtwet vooral handhaving regelt, maar preventie, relatiegericht werken en systeeminterventies slechts gedooft of lokaal faciliteert, blijft het fundament wankel. Dan maken we afhankelijk wat structureel zou moeten zijn.

Daarom pleit ik ervoor om de verbindende, reflectieve en preventieve rol van de leerplichtambtenaar wettelijk te verankeren als wezenlijk onderdeel van het onderwijssysteem.

Niet als uitzondering op het bestaande kader, maar als uitdrukking van een nieuwe maatschappelijke realiteit: een realiteit waarin jongeren niet worden afgerekend op hun afwezigheid, maar gesteund in hun terugkeer.

Want wie systemisch kijkt, weet: wat je wilt laten groeien, moet je ook dragen. En wat je samen draagt, moet je ook samen borgen.

Bronvermelding:

Halberstadt, R. (2023). *Opening the black box of school absenteeism: Explaining authorized and unauthorized school absenteeism by parenting styles, adaptation modes, peer influence and absenteeism policies* [Doctoral dissertation, Erasmus University Rotterdam].

Halt, Ingrado, Openbaar Ministerie, & Raad voor de Kinderbescherming. (2017). *Methodische Aanpak Schoolverzuim (MAS)*. Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

<https://vng.nl/publicaties/methodische-aanpak-schoolverzuim-mas>

Ingrado. (2025). *De veranderde rol van leerplichtambtenaren: Duiding leerplichttelling 2023–2024*.

Ingrado.

Ingrado. (2025, april 3). *Position paper: Herziening wetgeving schoolverzuim en vrijstellingen*. Ingrado.

Meza, R. (2019). *Van moeten naar ontmoeten: Een systeemgerichte benadering van schoolverzuim* (Ongepubliceerde masterthesis, Nederlands Kwaliteitsregister Systeemspecialisten)